

Molnár Gál Péter

Walkür a Lipótvárosban

A Király utca 37-ben született Weisz-fiúk ketten valának. Szomory (Manó) Emil, az írók fakó árnyékként kísérő öccse hírlapíró, színházi kolumnista, könnyed színi bohóságok szerzője volt. A halhatatlanságig nem jutott el. Halhatóságát Auschwitz-ban nyerte el.

Boldog ország – rajongja Szomory *A párizsi regényben*, bizonyos öngúnnal –, ahol egy Schlesingert Szklezanzsének ejtenek. Igazából tudta ezt ő, ő tudta ezt, aki nem akart Weisz Mór maradni, fényes magyar nevet húzott magára, kiszépitve család és keresztnévét is viselt monoklijához illesztve, de azért szecessziósan jidlizett írásban, főméltóságúan trónolt a Luxor kávéházban a többi izraelita irodalmárok hódolataiban lábfürdőzöttek.

A háború után, amikor sárga csillag nélkül, de monoklival meghalt, a Nemzeti friss igazgatója Major azt mondta egy interjúban: „*polgárinak nevezett színműirodalom menthetetlenül megöregedett. Csak persze Shaw nem. De nálunk a darab-gyárosokat tévesztették össze a polgári színműírókkal. Viszont Bródy Sándort, Szomory Dezsőt igenis játszani fogom – (nem játszotta) – Molnártól talán a Liliomot (ha valamit nem, hát azt igazán nem!). És hazabozzuk Londonból Barta Lajost, a nagy emigránst. Már darabja is van nálam.*”

Major leköti az ostrom alatt éhen halt Szomory Dezső posztumusz *Sába királynőjét* Bajor Gizi szerepdarabjaként. Bemutatni esze ágában sincs. Két gépiratos példánya a családi hagyatékából került a Réz Pál szerkesztette kötetbe (Szomory Dezső: *Színház, Szépirodalmi*, 1973.) Máig sem kapott színpadot.

Első premierje mégis a Nemzeti Színpadán esik meg. Értve ezen, a régi Nemzetit, a Rákóczi út elején. Nem első színműve. Korábban írott *A becsületes embereket* elutasította a drámaírói bizottság.

Elfogadták játszásra viszont, és kitűzték 1896. február 28-án a *Péntek este* című egyfelvonásosát. Ekkor 27 éves. És már a katonai szolgálat elől Párizsba menekült, hogy haza se jöjjék tizenhét évig. Kényszerhelyzet hozatja színre Szomoryt a Nemzetiben. A magyar dráma forrása kiszáradt.

Cseppje sem mutatkozik a nemsokára patakozó drámakonjunktúrának. Pukánszky Kádár Jolán, a kitűnő, de némileg elfogult színháztörténész még 1940-ben is azt írja: „*Egész külön helyi leti Szomory Dezsőt, aki valóságos háziszervező kezd lenni; rövid egymásutánban két történelmi színműve: A nagyaszonny és a Mária Antónia kerül itt színre. A Nemzeti Színház stílusbagyományait erősen próbára tette a hangnak egyenetlensége, mely pátoszból gúnyra fordul s még inkább a pesti zsidóság nyelvét érvényre juttató dialógus. Degen történelemzemlélete, de talán még szokatlanabb és idegenebb társadalomrajza: merő ibseneskedés Ibsen ereje, mélysége és igazsága nélkül, irodalmi külöőségekben mozgó pornográfia.*”

Kifogásai biztonsággal jelzik Szomory felbukkanásának értékeit, jóllehet a Nemzetiben bemutatott első darabjai ingatagok. A *Péntek este* egy rabbi lányának eltántorodása az ősi hittől, atyái törvényeitől. Megbódul egy kapott fehér rózsaszáltól, olvasnivalótól, és a kedves szavaktól. A Fekete Vitéznek nevezett Darvay a steti helyett a várost pompájával, csillogásával és változatosságával ajánlja fel. Az ősök szoros törvényei helyett a korlátlan életet.

Igazi dráma nincs, csak éppen a kezdetektől piszkált, gúnyolt, fölhánytorgatott színpadi nyelv. Ellenzői meg rajongói szinte egybevágo szavakkal pocskondiázzák és dicsőítik.

Az ókonzervatív Voinovich Géza is kifogásolja, magyartalannak tartja a szaggatott színpadi Szomory-beszédet, holott ez az újítás hoz használható modernséget a hazafias dagály körmondataival, megyegyűlési szónoklataival szemben. Elragadtatottságaiban is modernizálja a színpadi beszédet. A *Péntek este* párbeszéd-dorombolása, a verses dráma idejéből kiment ódivatúságával szemben emelkedettebb közlést, magasabb hőfokú szenvedélyt hozott a színháznak. Nem véletlen, hogy Beregi Oszkár tenorjának orgonumi orgonamutatványaiért bemutatója után harminckilenc évvel felújítják a Teréz városban, a Bethlen téri színpadon. (Czobor Imre rendezésében, Beregi főszereplésével 1935. március 14.)

A *Péntek este*-ből nem az tűnik ki, mennyire ismeri a falusi zsidó szokásokat, beszédmódját, életét

– ezt novellái tanúsítják –, hanem, hogy Szomory mennyire tudja már első nekibuzdulásaiban, 21 évesen is a színpadi párbeszéd valóságát. A szerelmes asszonynál harminchárom évvel fiatalabban kijárta a modernnek nem mondható klasszicista Jászai Mari ágycsónakát, jól megfigyelte, hogy a dikciójáért rajongott Jászai milyen drámai értékeket lökött játékaival felszínre két szó, két mondatrész, két mondat között. Milyen erős életeket megjelenített a szünetekben gesztussal, mimikával, elfulladásal, vagy új lélegzetre éledéssel.

Amikor Szomory fölborítja és morzsalékká aprítja a szintaxist, megfrissíti és megteremti a magyar színpadi nyelvet. Kiseprti a színházból a szónokiságot, hogy helyet beszéljen a drámai kifejezésnek.

Tikkadt vágyak. Torokba szorult sóhajok. Lihegnek szereplői, de taktusra lihegnek. Szomorora emlékezéssel és anekdotázásokból sosem marad ki, mennyi toporzékoló hisztériával kínozza színészeit a szabatos szünetekért, és minden igekötőért. Csupán azt mulasztották el megfigyelni, a hiú drámakomponista nem a saját szövegének visszahallását követelte, a szöveg zenélését igényelte és csikarta ki, a diminuendók, accelerandók, agitatók, crescendók, decrescendók, a briók, a fontosságot növelő fermáták, larghettók, a behízogó piacevolék és az eltikkadó ritenutók alkalmazását követelte meg, hogy zeneileg fejezzem ki magam.

Szomory utolsó bemutatója régi vígszínházi sikerének felújítása. A háború előtt a zsinagóga melletti épület kezdetleges színpadán adják a nyilvánosságból és kenyérkeresetükből kiszorítottak a *Takáts Alice*-t.

1930. január 31-én először adták „ma” játszódó *Takáts Alice* drámáját. Dr. Takáts egy berlini klinikán méreggel megszabadít kínjaitól egy rák-beteg orosz zeneszerzőt. Markovits László, nagytehetségű és szerelmes ifjú vegyész magára vállalja az eutanáziát, Takáts doktornő helyett ő megy börtönbe. A doktornőt azonban elsodorja egy új szerelem és teherbe esik mástól, nem megmentőjétől.

136 előadás a Vig Színházban nagy siker akkoriban. Híre elsodorja a Broadwayra. A 45. utcában lévő John Golden Theatre *Alice Takat* címmel bemutatja 1930. október 2-án a Párizsban született amerikai rendező José Ruben adaptációjában. Címszereplő Mady Christians. Nyolc előadást megér.

A kegyes halál színművét az ólálkodó kegyetlen halál idején, a Goldmark teremben 1941. november 4-én, este 1/2 8 óra kezdettel mutatták be.

Beregi Oszkár (Tardy-Koós Géza), Gellért Lajos, Rosthy Magda (dr. Takáts Alice), Vidor Ferike, Győri Matild, Solt Ibolya, Simai Ede, Szigeti Jenő, Gonda József, Dózsa István, Darvas Ernő. Rendezte: Gellért Lajos. Díszletek: Zádor István. A merőben időszerűtlen, békebeli darabot harmincszor is előadták a menekültek színházában. Életében ez volt utolsó premierje. 1944 februárjában tüdőgyulladással beszállítják a Zsidókórházba. Csillagos ház. Éhhalál. Magános vég. Még agóniájának utolsó mondatát sem jegyezhetette fel egy Eckermann

1930-ban a *Takáts Alice* elfogadása fölleskesíti az írókat.

Asszonytrilógiát tervez. A kortársi önálló nő helyzetéről fest térképet.

Második tételül megírja az *Engel Annie*-t. A vígszínházi premierig (1931. február 6.) a hősnő neve kikeresztelkedik a plakátokon *Szegedy Annie*-ra. A szerelmes asszony (Gombaszögi Frida) közbelép megmenteni élete nagy szerelmét, Csobor Pál volt huszártisztet (Somlay Artúr) az elszikkasztott pénz miatt rá váró börtönbüntetéstől.

Következő év legelején elkészül a trilógiát záró darab: *Magdus*. Réz Pál alapos Szomory-monográfiája nyomán a harmincas évtized közepére taksálják keletkezését. Magyar Bálint azonban Vígszínház-könyvéhez végigbúvárolta a színház igazgatóságának fennmaradt levelezését. 1931 januárjában próbálni kezdték *Magdust*. A címszerepet Gombaszögi Frida, Rudit Törzs Jenő.

Senki nincs meggyőződve bemutatása szükségességéről. Kivéve Szomorót. A többi ellendrukker a színházban. Amikor az épületben elterjed, hogy hajszál került a levesbe: a színház minden embere tudja (ha olvasta, ha nem), hogy tévedésből pottyant műsorra az esedékes színmű. A címszereppel bajlódó színésznő kihátrál a darabból. Bruckner: *Angliai Erzsébet*-re hivatkozással Gombaszögi Frida képtelen behelyezkedni másik nagyméretű szerep munkálataiba.

A színház soros bemutatóját sem Szomory írta, hanem a Szomory iróniájára emlékeztető nevű Bús Fekete László darabtakoló (mint Talpa-Magyar, vagy Russel-Dorsan, Szabóky Zsigmond Rafael, holott írói neve tükörfordítás: Traurigschwarzból magyarítottan).

Magdus elmaradt. Helyette *A méltóságos asszony trafikja* kerül színre. Négy évvel utóbb a színház megpróbálkozik Darvas Lilire rászógni Magdus szerepét. Darvas is ellenáll. A darabot elföldelik. A Petőfi Irodalmi Múzeumban háborítatlanul aludott régi papírosok között. Soha nem érte a nyilvánosság szabad levegője. Színpadot nem látott.

Nyomdász nem látta. Kezébe se vette senki a becses leletet, amit mégis csak egy Szomory írt színházi lázak reményében. A *Múlt és Jövő* közli először e számban.

És Wagner kredencmuzsikáját ajándékozta fedelmien szereplőinek, és rájuk ontotta bősséggel a Niebelungen-lied látszatát. Úgy fölemeli két testvér vonzódását, mintha a Lipótvárosban tutionok vacsorálnának kedvezménnyel rendelt imbisz-talat. Túlhevítetten szólnak wágnerileg, a rendszerint délről maradt, újramelegített főzelékek törpe világában.

Magdus helyett *Bodnár Lujza* Szomory következő nő-darabja. Nemesi előnévvel bodonyi és bodajszki Bodnár Lujza kalapszalon tulajdonosnő a címszerep (Víg, 1935. január 18.). Hol működik szalonja? Egy belvárosi házban. Mégsem megy az üzlet. Lujza férjhez megy egy gazdag és idős, és undok, és bárgyú, üresfejű pénzemberhez. Nem szánalomból megy hozzá. Számításból. Tudja, hogy nem lesz vele boldog. És valóban nem lesz. Otthagyja egy elreménytelenedett repülőért. A pénzember azonban feltör. Sikeres lesz. Budán berendezi palotáját. Bodnár Lujza visszatér hozzá. Banális és ellenszenves történet. De a szereplők Szomoryt énekelnek önimádóan és öngúnnyal. Murátié a címszerep. Az undok férjet a virtuóz Góth Sándor játszotta.

Helmer Nóra otthagyta férjét és a babaházat. Becsukta maga mögött az ajtót, de Ibsen nem tisztázta miből fog élni azon túl. Warren Vivie felhasználva költséges neveltetését, irodát nyitott Londonban. Követőik, a körúti drámák jobb házból származó hozománytalan leányai virágüzletet nyitottak, illatszertárt, divatszalonot, legfeljebb orvosra tanultak. A munka lejjebb már színpadképtelen lett volna.

Magdus alaprajzát tekintve az 1921-es *Glória* újrapróbálása (Bem: Víg, 1923. január 27.). Ott Szenttamási Varga Menyhért nyugalmazott kúriai bírót két évre elítélte Szűcs Máriát, egy revolver újságíró feleségét. Márianosztrán meghal az asszony.

Kétségek kínozzák az ítéletért a bírót. Vezekelésül a lelenctől magához veszi az asszony Glória lányát. Sajátjaként neveli fel.

Elhallgatott és homályban tartott ibseni bűnórákodik a *Magdus* háttérében. Palmer, a családfeje a darab kezdete előtt évekkal öngyilkos lett.

Özvegy Palmerné középosztályi berendezésű lakása a Lipót körút közelében.

Csemegeboltból hozott hidegvacsorával várja a *Walkür*-nél operalátogató gyermekeit, Rudolfot és Máriát. Az első felvonásban felvonásnyit va-

csorálnak. Terítének. Részletezik élvezettel a hazahordott ételeket, a fél kiló sonkát, nyelvet, rostbifet, parizert, borjúcomb, szalámit, sült jércét, libamájpástétomot, heringsalátát, egy tál imbiszt, négy üveg sört, meg mindent. Házi árban számítva hozza a rokon Mária a Lipót körúti üzletből. Azután végigeszik a vacsorát a kis mignonokig és feketekávéig. Nincs dráma, csak sok beszéd és esznek és egymást eszik szemmel. Beszélnek és esznek és beszélnek és beszélnek és beszélnek. Mondhatni szavalnak az ebédlőasztal körül, és idéznek a *Walkür*-ből, és énekelnek és odasietnek a zongorához, ami direkte azért áll az ebédlőben, hogy Rudi kísérhesse Sieglinde – Siegmund kettősét, németül természetesen, az ikerszerelem érzéki halálos dalait, Sergio Failoni vezényletével, mert a szereposztást is fölmondják, miben látták az operában az este, mert zenész is volt Szomory, meg zeneíró, nemcsak a szavaknak zenésze. Áthevült minden kimondott mondatuk. És nem is a szereplők mondják, ahogyan Hevesi András, a *8 Órai Újság*ban oly kíméletlenül ráolvasta a szerzőre a *Szegedy Annie* kritikájában, miszerint a szereplők hasbeszélnek a szerzőt, szóbősséggel áradoztatják „mondattani fortélyokban gazdag, nagy jelzőkészségtű” tirádáit, dalait. Miközben prózában árad az operai lélegzet, kisszerű gondok ellenpontozzák az áriákat, a füle hallatára szövegben vérfertőző gyermekeire süket Pamlerné megrögzötten visszavisszakéri kis látcsövét, mintha *Magdus* már messzire menne, s elvinné örökbe becses színházi optikáját. Wagner és vacsora. Éteri átitatottság a magas művésztől, miközben mindenki roppantul étkezik, mondhatni a műélvezés nagy étvágyat csinált bennük és a szellemi élvezettel majdnem egyenrangú, hacsak nem erősebben fontos az ízek megmámosult élvezete. A nagy szavak és a kis szándékok ellentéte, az égre nyújtózás szembesítése a pszichicárával, tisztelendő, jóllehet: nem kiegyenlített a játék, de szabatos jelzése Szomory arányérzésének.

„Roppant keserűen tudott örülni, ha valami kedves kis rondaságot látott” – mint írta Jules Renardról annak halála alkalmával a *Nyugat*-ban.

A *Rajongó Bolzay-lány* (1911) szoknyája „volt már bő és levegős, mint a vitorla, és szűk, mint egy balotti lepel. A derék ismert egyszer, ha jól emlékszem, valami szűzies *Melisandre-fátyolt*, áttört csipkét, átpergetett gyöngyöt, később meg komor moiré sűjtást fekete tüllel a vállakon, mint egy gázlámpa egy nagy államférfi temetésén.” Az alapképlet azonos. A letört Bolzay Sándort Kamilla nem menti meg, bálba megy a rajongott Horthán Sándorral, mert nem tudja

vállalni Sándort, aki az öngyilkosságba menekül.

Keilits Bella megesisik egy gróftól, menteni a mentendőt férjül megy a szemközti ablakból epekedő kispolgárhoz és Kéji Bellaként nagy énekesnő lesz. Bella Ignótus összefoglalásában: „A tárgy az, hogy egy húszéves csacsí kis leány, ki drága gyerekeségből, rajongásból, gyenge hújának égéséből, kis nőstény szívének repeséséből, apja lágyágából, anyja kertő ösztönéből s szeretőjének hiú úriágából lett leányasszonnyá: a férfikomiszággal való találkozásnak öt perce alatt hogy válik bolond kis színinövendékből okos és vén színésznővé.” Varsányi Iréné volt a címszerep (Víg, 1913. január 18.), Haraszthy Hermin az anya.

Szabóky Zsigmond Rafael (Víg, 1924. január 12.) ugyancsak rejtett háromszög-darab. Mit háromszög?! négyszög, sőt ötszög. Központi alakja a Holland-Kaliforniai bankvezér, a dabasi kikötő építője, „egy Rafael, egy dekoratív, egy karitatív, egy intuitív, egy iniciatív” – amint dalolják. Erősen köznapi esemény, hogy Rafaelt zavaros pénzügyi ügyekért egy éjszakára bekasztlizzák a fogházba. Óvadékkért másnap hazamehet hűvösvölgyi villájába, ahol elválna feleségétől, Magdától (megint egy Magda, egy elő-Magdus), hogy elvehesse sógornőjét, Diane-t, aki megakadályozza a válást és együtt hál Rafel természetes fiával, Raády Gidával, akinek kaliforniai anyja húsz év után betoppan Amerikából és meggátolva a tragédiát, operettesen magával viszi ültetvényei közé, tizenhét vállalkozása vezetőjének.

A bemutató napjaival egyidejű Szomorj-k polgári személyeket foglalkoztatnak. Merészen elválnak a korszak drámatermelésének tömegétől. Leglemondóbb, önkorlátozóbb szövegei is gazdagabbak a színműírók tömegének funkcionalista, napihír szürke párbeszédeitől.

Polgári darabjainak szövegében kevesebb a selyembrokát, a barokk hullámvás. Mondhatni tweedben, esetleg madeirában beszélnek nemes kelmék és hullámvás kócsagtollak helyett. A *Magdus* párbeszédeit Szomorj kihypózta. Színtelen szavai minden gyémántragyogástól mentesek. Színevesztett szagztatott mondatok. Több a három pont a befejezetlen mondatnál. Elfúlóan félbeszakított szövegek. Mintha csak a szavak közötti szüneteket kínálta volna fel leendő színészeinek.

Babits értékelte, hogy Molnár újította meg a magyar prózát a tömörítéssel. A terjedelmesség felváltotta a tömörítést. A képek beleszerelmesedett szónokiasságot a drámai közlés. Molnár kurta mondatai végét szigorú pont zárta le. Szomorj megsokasította a három ponttal

nyitva hagyott, félbehagyott mondatokat. (Előtte a magyar drámairodalomban csak Katona József alkalmazta ezt az eljárást a *Bánk bán*-ban. Nem mentesen attól, hogy nem vasárnapi drámaíró volt, kitanulta a színészmesterséget a Hacker szalában. Tudta, mit tud kezdeni a színész a kacsaringós szavalat helyett az elfulladó szavakkal.)

A Magdus pompázó, színes, lángoló szünetekkel teli szerep. A szünetek lobot vetnek, a kimondott szavak visszavontan mattak. Egy hatalmas szerep. Három felvonásnyit hallgatva szenvedni hatalmas alkalom színésznőnek. Némán, sejtelmesen járni-kelni. Végre az utolsó felvonásban feljön az első emeletről, a háziúr Táflertől, aki már nem gyógykezel, csakis régi, hozzá közelálló pácienseit látja el egészségügyileg, hogy úgy mondjam, feljön liften az elsőről Selmeczy, mint egy Rank doktor, aki már előző este az Operában, a Wagnernél is ott volt, és a szünetben a színházjegye hátára ráfirkantott néhány szót, felhozza az első emeletről az elnyomott és elhallgatott múltat. És Magdus még itt sem szól. Tartja kezében apja halála napján kelt levelét, amiből mindent megtud. Nem Selmeczy kergette öngyilkosságba apjukat. Azért fogott fegyvert magára, mert kiderült, hogy első szerelme, Magdus anyja meghalt. És tartja a halálon túlról szóló levelet. Szemében ott ég a wagneri Feuerzauber, ahogy Rudi finomkodva ki is mondja németül. Tűzvarázs. A színésznő három felvonásnyi jege alól föllobban a láng. Leteszi apácai odaadását, és nem az önző és elkényeztetett Rudi jegyzeteit rendezi ezentúl és gépeli a tudományos dolgozatát, hanem a saját életét fogja lobogni, amennyire tudja, meglehet, valószínűbben az előnytelenebb életet választja, mint Györgyike, a drága gyermek, mint Bella, a Rajongó Bolzay.

Szomorj költői kétértelműséggel válaszol, hogy az ember mindig a nem ráéréteztetett választja, de ha ellenkezőleg döntene, az is kétségbeesett lenne.

A Wälsung-testvérek nem lesznek egymásé. Magdus az érdektelen – és ráadásul megíratlan – Selmeczyt választja.

A *Magdust* visszautasította a Víg. Egy Szomorj darabját, egek! Nem kifejezetten visszautasították, kibeszélték belőle magukat, lebeszélték a költőt, ne ragaszkodjék a bemutatóhoz, majd egyszer, ha a körülmények ugyebár, természetesen nem felejtik el, mekkora irodalmi gyémánt került kezükbe. Pedig mennyire óhajtott Szomorj Magdusnak színpadon a helyét. Egyed

Zoltán színházi reporterként jegyezte föl, hogy krétafehér arccal köpenyében burkolózva ült végig a színészbüfében egyik premierjét, csak annyit bírva maga elé suttogni, halálrettegésében sem esve ki szerepéből, azt susogta: j'agonise! miszerint végét járja, j'agonise, j'agonise, tudniillik, kiszenved, mielőtt vége lenne az ünnepségeknek. Létfontosságú. Életem meghajolni előkelően és hűvösen elfogadva a nézőtér ünnepi zaját. Lemondott fejedelmi személyeket szerepeltetni darabjaiban, elhagyta a királyi családokat. Lemondott párbeszédeinek ékköveiről, pávatollairól, díszítményeiről és fiorituráiról, mondatainak nonverbális hangszereleiről. Egyszersmind elhagyta a drámaiatlan drámák közönség előtti működését biztosító éles színben ábrázolt mellékalakok színházi mankóját. A kisszerű, de megkapó epizódfigurákat. Mint egy operaszínpadon, úgy állnak és hörgik érzelmi életük zavarait a főszereplők. Bérházi felvonón közlekedő hősi öntudatú kispolgárok.

Visszavett szavainak koloritjaiból. Elállt a szomoruzmusoktól. Színtelen szavakkal dolgozott, nehogy megnehezítse a színészek munkafolyamatát.

Rudi az utolsó felvonásban így hörög: „*Oh ballgass...már nem is tudod, mit beszélés...mit sértesz bennem...hogy szaggatsz darabokra...ez mind, az egyik ellenmondásból a másikba, ez mind, amit mondasz...ez mind csak kuszáltság...összeviszsa minden, ahogy bele vagy szédülve önmagadba...oh ne áltasd magad! Itt csakugyan nincs érv, nincs semmi, nincs idő, ami elmúlt...ez a láng nem aludt ki, sőt! ahogy ez elborít s kigyúlt! ez csakugyan az a rettenetes szenve-*

dély, aminek nincs se gát, se határ, se törvény, se semmi s ami belé marta magát a vérbe, testbe, szívébe, a vér minden sejtjébe s ami elragad minden köteléken túl, mindenén túl, magán a föld határain is túl!”

A darab cselekménye kusza. Udvarias szó a valóságra: a cselekmény akadozik, nincsen lendülete, sodrása. A *Magdus* nem sütőképes. A párbeszédek, duettek, áriák irodalmilag nem tetszetősök, de félreérthetetlenül mutatnak rá, hogy Szomoró színészszájra hangszerelt. Víg színházi színészszájra. A Víg specialitása nemcsak életteli epizodistáival, valóság-előállításával jeleskedett, hanem a befejezetlen mondatok is védjegyei közé tartoztak. Ajtay Andor, a nagy színész legtovább őrizte és átmentette a Sztanyiszlavszkij-rendszer egyeduralmának idejére is a Víg előadói modorát. A mondatok közepén fékezett. Úgy érződött, nem tudja folytatni a szöveget. Gondolkodik, ahogy a mindennapokban sem kész szöveget szavalnak el az emberek. Ajtay meg-megállt. Zsebkendőt vett elő zakója felső zsebéből. Megtörölte bajszát. Széthajtogatta a zsebkendőt, megnézte, visszahajtogatta és helyére rakta, majd folytatta a szöveget. Így lett életszerű a dikció. S ennek ment elébe a *Magdus* párbeszédeinél Szomoró.

A *Sába királynője* – amit Major nem vett műsorára – telítve ismét drágakövekkel, egzotikus növényekkel, dús kelmékkel, gazdagsággal, féktelen anyagtombolással és tobzódással, pazarlással.

„*Életem főműve*” – szögezte le végrendeletében.

Sosem játszották. Nem hiszem, hogy tévednék benne, hogy nem is fogják.

